

نیز ادامه داشته است.»

رئیس کل بانک مرکزی در پایان سخنان خود با اشاره به اهمیت اجرای قانون جدید می‌گوید: هر قدمی که در جهت اجرای این قانون برداشته شود، در واقع تکمیل یکی از ابعاد جمهوری اسلامی است.

ما با اجرای موفق این قانون به دنیا اعلام خواهیم کرد که احکام اسلامی در زمینه پولی و بانکی نیز کاربرد داشته و موفق خواهد بود.

در دهه ۶۰ و زمان تدوین تا تصویب لایحه قانون عملیات بانکی بدون ربا، محسن نوربخش رئیس کل بانک مرکزی و حسین نمازی وزیر اقتصاد ایران است. لایحه عملیات بانکی بدون ربا نیز از سوی وزارت اقتصاد تدوین و در هیأت دولت به تصویب می‌رسد. در آن مقطع ایرج توتونچیان که معاون اقتصادی و بین‌الملل وزیر اقتصاد است، به واسطه مطالعات خود در حوزه اقتصاد اسلامی که سابقه آن حتی به سال‌های قبل از پیروزی انقلاب مربوط می‌شود، از سوی حسین نمازی به عنوان یکی از نمایندگان وزارت اقتصاد برای دفاع و پیگیری امور این لایحه به مجلس معرفی می‌شود. از توتونچیان که سه سال

قبل از پیروزی انقلاب و بعد از فارغ‌التحصیلی در مقطع دکتری اقتصاد از دانشگاه تگزاس آمریکا راهی ایران شده و بین سال‌های ۶۰ تا ۶۴ معاون وزیر اقتصاد ایران می‌شود، می‌توان به عنوان برجسته‌ترین و تئوریک‌ترین اقتصاددان ایرانی در تدوین این لایحه نام برد. او بعدها به یکی از منتقدان اصلی قانون عملیات بانکی ایران تبدیل شده و نظام بانکی ایران را فرسنگ‌ها دور از نظام بانکی و مالی یک جامعه اسلامی معرفی می‌کند. توتونچیان بعد از اتمام تدوین و تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا و حضور محمدجواد ابروآنی به جای حسین نمازی در مسند وزارت اقتصاد در سال ۶۴، عملاً به دانشگاه برگشته و هیچ مسئولیت دولتی را برعهده نمی‌گیرد. توتونچیان در دهه‌های گذشته با سفر به کشورهای مختلف اسلامی چون عربستان، مالزی، اندونزی، کویت و... در حال تدریس و تحقیق در حوزه‌های مربوط به اقتصاد اسامی بوده است. او معتقد است آیین‌نامه‌هایی که بعدها از سوی دولت و بانک مرکزی برای اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا نوشته شد، بارح قانون در تصاد بوده و قانون عملیات بانکی بدون ربا عملاً هرگز در ایران اجرا نشده است؛ این در حالی است که این قانون باید پنج سال بعد از اجرا مورد بازنگری قرار می‌گرفت، اما این اتفاق تاکنون و به رغم گذشت حدود ۴۰ سال از تصویب و اجرای آن هنوز رخ نداده است.

باغ جذب بیشتر اعتماد مردم به بانک‌ها شده است؛ چنانچه رشد سپرده‌های بانکی در سال ۵۸ به حدود ۵۰ درصد رسید؛ رقمی که در طول عمر نظام بانکداری در ایران بی‌سابقه بوده که عمده این افزایش سپرده‌ها، اعتماد مردم به سیستم بانکی را نشان می‌دهد. نوربخش سپس با اشاره به اجرای قانون جدید بانکداری براساس موازین اسلامی که تحولی دیگر در تاریخ بانکداری ایران محسوب می‌شود، می‌گوید: «این اتفاق تحولی‌سازنده و مثبت نظیر ملی شدن بانک‌هاست که مطمئناً از تاریخ به اجرا درآمدن قانون جدید، ما شاهد استقبال مردم خواهیم بود که نشانه‌های این استقبال را می‌توان در همین مدت زمان کوتاهی که قانون در مجلس مورد بررسی قرار گرفته، مشاهده کرد؛ به طوری که به گواه آمار و ارقام در سال ۶۱، رشد سپرده‌ها بیش از ۲۵ درصد بوده و این روند در سال ۶۲

ثابت کرده‌ایم که اجرای این قوانین نیز ممکن است؛ هم ممکن و هم مفید است و هم اکنون شاهدیم که حرکت عظیمی در کشورهای اسلامی به وجود آمده و در میان توده‌های میلیونی این کشورها تجربه انقلاب اسلامی به عنوان یک تجربه تاریخی مورد توجه قرار گرفته است.

او سپس به اثرات پیاده شدن قوانین اسلامی در بانک‌ها پرداخته و در ادامه سخنرانی خود می‌گوید: یکی از اثرات معنوی این کار اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا، احساس اطمینان بیشتر جامعه در مورد پیاده شدن احکام اسلام است و اگر این قوانین پیاده نمی‌شد، ممکن بود ما را به این باور غلط برساند که بعضی از احکام قابل پیاده شدن نیست. اما ما دیدیم که طرح اجرای این احکام در بانک‌ها نه تنها باعث تضعیف بنیه مالی مملکت نشده، بلکه باعث استحکام بیشتر آن نیز شده است که این موضوع از وضعیت سپرده‌ها که افزایش پیدا کرده مشهود است. مسأله دیگر، برگشت بیشتر معنویت مذهبی به اعمال ما و روابط و مناسبات بین خودمان است.

سخنان میرحسین موسوی در حالی بیان می‌شود که کشور در حال

اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا از سال ۶۳

اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا در حالی از سال ۶۳ آغاز شد که سیستم بانکی در آن سال تحت تأثیر اجرای سیاست‌های انقباضی فعالیت می‌کرد و دارایی‌ها و بدهی‌های سیستم بانکی ۶ درصدی در مقایسه با رشد ۱۴ درصدی سال قبل را نشان می‌داد. با در نظر گرفتن کسری موازنه ارزی در این سال، روند نزولی سال گذشته دارایی‌های خارجی سیستم بانکی ادامه یافت و ۲۹ درصد افت نشان داد. رشد اعتبارات اعطایی سیستم بانکی به بخش خصوصی با توجه به رکود نسبی در این سال و ناآگاهی بانک‌ها و متقاضیان اعتبار بانجه اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا، افزایش محدود ۶ درصد در مقایسه با رشد ۲۲ درصدی سال قبل مواجه شد؛ در نتیجه، سرعت رشد نقدینگی بخش خصوصی از ۱۷ درصد در سال ۶۲ به ۶ درصد در سال ۶۳ کاهش یافت.

محسن نوربخش به عنوان

رئیس کل بانک مرکزی

جمهوری اسلامی ایران

پشت تریبون رفته و طی

سخنانی به تشریح قانون

عملیات بانکی بدون ربا و

اهداف تشکیل این سمینار

می‌پردازد. نوربخش در این

سخنرانی می‌گوید: «هدف

از تشکیل این سمینار

این است که کارکنان

شبکه بانکی در تهران و

همچنین سایر کارکنان

بانک‌ها در سراسر کشور از

طریق رسانه‌های گروهی

در جریان تصمیمات اخیر

در مورد پیاده شدن قانون

عملیات بانکی بدون ربا

قرار گیرند

مقایسه با رشد ۱۴ درصدی سال قبل را نشان می‌داد. با در نظر گرفتن کسری موازنه ارزی در این سال، روند نزولی سال گذشته دارایی‌های خارجی سیستم بانکی ادامه یافت و ۲۹ درصد افت نشان داد.

رشد اعتبارات اعطایی سیستم

بانکی به بخش خصوصی با توجه

به رکود نسبی در این سال و ناآگاهی

بانک‌ها و متقاضیان اعتبار با نحوه

اجرای قانون عملیات بانکی بدون

ربا، با افزایش محدود ۶ درصد در

مقایسه با رشد ۲۲ درصدی سال

قبل مواجه شد؛ در نتیجه، سرعت

رشد نقدینگی بخش خصوصی از ۱۷

درصد در سال ۶۲ به ۶ درصد در سال

۶۳ کاهش یافت. در چنین شرایطی

بود که اجرای قانون عملیات بانکی

بدون ربا در ایران آغاز شد. با این

حال، بدون شک مهم‌ترین اتفاق

در حوزه نظام بانکی بعد از پیروزی

انقلاب اسلامی را می‌توان تصویب و

اجرای قانون عملیات بانکی بدون

ربا در سال‌های ۶۲ و ۶۳ دانست.

اگرچه نگاه‌های متفاوتی درباره

جایگاه و نقش این قانون وجود

دارد؛ برخی آن را قانونی جامع و

برخی دیگر آن را قانونی مکمل و

موقتی می‌دانستند. ایرج توتونچیان

به‌عنوان یکی از نمایندگان وزارت

اقتصاد درباره جامع یا مکمل

بودن قانون سال ۶۲ معتقد است:

«قانون عملیات بانکی بدون ربا

هرگز به‌عنوان یک قانون جامع

مطرح نشد. وقتی ما از لایحه دفاع

کردیم و لایحه به صحن علنی رفت،

عمده فکر و ذکر ما این بود که

گیرنده و دهنده در سیستم جدید،

ربا ندهند و ربا نگیرند؛ وگرنه بقیه

شرح وظایف بانک مرکزی در آن

قانون تغییر چندانی نکرده بود

و قانون پایه همان قانون پولی

بانکی مصوب سال ۵۱ بود؛ ضمن

اینکه زمان مسائل کلّی چون بازار

ثانویه، سفته بازی، بورس و خیلی

از مسائل دیگر به شکل امروزی آن

مطرح نبود، یا گسترش نداشت.

بنابراین، عمده مسأله و دغدغه

ما این بود که بین وام دهنده

و گیرنده، ربا نباشد. همان‌طور

که گفتم، پایه قوانین بانکداری

در کشور ما چه در آن زمان و چه

امروز، قانون پولی و بانکی مصوب

سال ۱۳۵۱ است. قانون عملیات

بانکی بدون ربا قرار نبود جایگزین

این قانون شود، بلکه قرار بود

به‌عنوان یک قانون مکمل عمل

کند؛ درحقیقت، این قانون قرار

بود یکی از مواد قانون پولی بانکی

مصوب سال ۵۱ باشد. با این حال،

مطالعات خوبی برای تدوین این

لایحه شکل گرفت و حتی در سال

۶۱ و جلساتی که برای تدوین این

قانون تشکیل می‌شد، علاوه بر

بانکی اقتصاددانان، افرادی از بازار و فعالان

اقتصادی و برخی از حقوقدانان

و... نیز در این جلسات شرکت

می‌کردند.

آیت‌الله هاشمی شاهرودی، آیت‌الله

رذ و بیدل کنی و آیت‌الله رضوانی از

جمله افرادی بودند که به نمایندگی

از حضرت امام(ره) در این جلسات

حضور داشتند و عمدتاً تلاش

داشتند به لحاظ مسائل فقهی،

پاسخگوی سوالات پیش آمده

باشند. با این حال، باید اعتراف

مشکلات تصویب قانون بانکداری بدون ربا

توتونچیان با ذکر خاطره‌ای از زمان تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا در کمیسیون ویژه نظام بانکی مجلس و عدم درک صحیح نمایندگان از این موضوع، می‌گوید: «موسوی خوئینی‌ها رئیس کمیسیون ویژه بود و افرادی مثل هادی خامنه‌ای و آیت‌الله محمد یزدی نیز عضو این کمیسیون بودند. در کمیسیون نشسته بودیم که رو به اعضای کمیسیون ویژه گفتم این لایحه‌ای است که آماده شده و قرار است آن را برای تصویب به نمایندگان مجلس ارائه دهیم. برخی از نماینده‌ها در پاسخ به من می‌گفتند ما نمی‌دانیم حرف این لایحه چیست! خب وقتی خدای گوید بهره حرام است، حرام است دیگر! چه نیازی به قانون وجود دارد؟ پاسخ من این بود که این قانون باید اجرا شود تا بعد از اجرا، کارکرد و عملکرد آن را دید و سپس درباره آن قضاوت کرد. ممکن است فردا یک مشکل حقوقی یا قضایی در مسائل بانکی پیش بیاید، باید یک قانونی وجود داشته باشد تا قاضی بتواند براساس آن قانون حکم دهد. اینکه فقط بگوییم بهره حرام است، کافی نیست، مسأله مهم تشخیص خود بهره است؛ یعنی تشخیص اینکه این پول بهره است یا سود، خودش یک ماجراست.

کرد آموخته‌ها و دانسته‌های شخص من به‌عنوان یک اقتصاددان فعال در آن مقطع، با دانسته‌های امروزم بسیار متفاوت است. من در آن مقطع اطلاعات و دانش امروزی‌ام را نداشتم؛ یعنی نمی‌دانستم منشأ خیلی از مسائل چیست و بانک‌ها چه کارهایی می‌توانند انجام دهند که با روح قانون در تضاد باشد؛ چرا که بانکی نبود. نهایت اطلاعات ما کتاب شهید صدر بود. الان سوالاتی پیش می‌آید که ما با توجه به علم امروزمان می‌دانیم باید به دنبال پاسخ این سؤال‌ها باشیم.»

توتونچیان با ذکر خاطره‌ای از زمان تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا در کمیسیون ویژه نظام بانکی مجلس و عدم درک صحیح نمایندگان از این موضوع، می‌گوید: «موسوی خوئینی‌ها رئیس کمیسیون ویژه بود و افرادی مثل هادی خامنه‌ای و آیت‌الله محمد یزدی نیز عضو این کمیسیون بودند. در کمیسیون نشسته بودیم که رو به اعضای کمیسیون ویژه گفتم این لایحه‌ای است که آماده شده و قرار است آن را برای تصویب به نمایندگان مجلس ارائه دهیم. برخی از نماینده‌ها در پاسخ به من می‌گفتند ما نمی‌دانیم حرف این لایحه چیست! خب وقتی خدا می‌گوید بهره حرام است، حرام است دیگر! چه نیازی به قانون وجود دارد؟ پاسخ من این بود که این قانون باید اجرا شود تا بعد از اجرا، کارکرد و عملکرد آن را دید و سپس درباره آن قضاوت کرد.

ممکن است فردا یک مشکل حقوقی یا قضایی در مسائل بانکی پیش بیاید، باید یک قانونی وجود داشته باشد تا قاضی بتواند براساس آن قانون حکم دهد. اینکه فقط بگوییم بهره حرام است، کافی نیست، مسأله مهم تشخیص خود بهره است؛ یعنی تشخیص اینکه این پول بهره است یا سود، خودش یک ماجراست. خداوند آیت‌الله رضوانی را رحمت کند، فردی بسیار نازنین و ساده بود. ایشان در سال ۶۲ و زمان بررسی قانون عملیات بانکی بدون ربا، نماینده امام(ره) بودند. به یاد دارم یک بار با هم صحبت می‌کردیم. در آن جلسات ایشان تأکید داشتند که قرض بین پدر و پسر ربا نیست و ایرادی ندارد؛ یعنی براساس فرمایش پیامبر اسلام(ص)، اگر پدر به پسر با درصدی بهره قرض دهد، این موضوع دارای ایراد شرعی نیست و چون ربا نیست، محاربه با خدا محسوب نمی‌شود. ایشان معتقد بود بانک و دولت نیز مثل پدر و پسر هستند؛ پس قرض بین آنها نیز ایرادی ندارد. من اولین باری بود که چنین چیزی را می‌شنیدم؛ برای همین در همان جلسه به ایشان گفتم تصور من این است که باید تحقیق شود وامی که در زمان پیامبر(ص) میان پدر و پسر رد و بدل می‌شده و جایز بوده، وام مصرفی بوده یا تولیدی؟ من اطلاعاتی از این موضوع ندارم، اما برداشت من این است که این وام باید مصرفی باشد؛ در حالی که ما در نظام بانکی با وام تولیدی نیز مواجهیم.»